

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, област 2, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Български език“

Автор на дисертационния труд: Адриана Борисова Христова, докторантка в Секцията по терминология и терминография на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“, БАН

Тема на дисертационния труд: „Лингвистична характеристика на българската философска терминология“

Рецензент: доц. д-р Марияна Витанова от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН, член на научното жури със заповед № РД-09-39 от 21.07.2020 г. на Директора на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“, БАН

1. Данни за докторантката

Адриана Борисова Христова е завършила българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1985 г. От 1987 г. работи като проучвател в Секцията по терминология и терминография на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН. Зачислена е като докторантка на свободна подготовка с научен консултант чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова.

Дисертантката е представила в срок материалите, които се изискват от Закона за развитие на академичния състав на Република България и Правилника за неговото приложение. Дисертационният труд е преминал през предварително обсъждане в Секцията по терминология и терминография на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ и е допуснат до защита.

2. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научноприложно отношение

В българското езикознание философските термини не са проучвани цялостно. Анализът и описанието на съвременната философска терминологична подсистема са много важни и необходими за терминологичната практика, което прави избраната тема дисертабилна. Целта, която си поставя дисертацията, е да се направи лингвистична характеристика на основните термини от областта на философията, употребявани в българската философска терминология днес.

3. Състояние на проблема и научната литература

Дисертантката познава състоянието на разработвания проблем. В изложението се открива стремеж да бъде представена богата научна литература, свързана с него. Приложеният списък на използваната библиография е от 15 стр. и включва заглавия както на български, така и на чужди автори – лингвисти и философи. В библиографията би могло да се включат повече заглавия от научното творчество на доц. Т. Илиева, която е изследвала терминологичната лексика в преводите на Йоан Екзарх.

4. Методика на изследване

Използваните методи са подходящо избрани и съответстват на поставените цели: представяне на лингвистичните особености на българската философска терминология, очертаване спецификите на средновековната философска терминологична лексика, анализ на източниците и начините за образуване на термините в областта на философията, структурна и семантична характеристика на термините, представяне проявите на системност и процесите на терминологизация, ретерминологизация и детерминологизация на философските термини. Основният подход, използван в работата, е синхронният. Диахронният метод е приложен за проследяването на термините, пренесени от средновековния период в по-ново време. В работата е използван още и компонентният анализ, както и елементи на статистическия метод.

5. Характеристика на дисертационния труд

Дисертацията „Лингвистична характеристика на българската философска терминология“ е с обем от 227 страници. Структурата на дисертационния труд е подчинена на поставения проблем и включва увод, четири глави, заключение, азбучен показалец на термините, източници, библиография. Главите са разделени на рубрики и подрубрики, което улеснява четенето.

В увода (5–13 стр.) са представени темата, целите и задачите на изследването, източниците и използваните методи. Мотивирана е необходимостта от изследване на българската философска терминология. Направен е преглед на литературата по темата.

Лингвистичният анализ на философската терминология е базиран върху материал от 2149 термина и терминологични словосъчетания, достатъчни за анализ и извеждане на изводи по темата на дисертацията. Разгледани са философски термини от „Шестоднев“ на Йоан Екзарх, „Диалектика“ на Йоан Дамаскин, от Симеоновия сборник и от корпуса със съчиненията на Пс. Дионисий Ареопагит. Изследвани са също философски термини, ексцерпирани от философски речници, от енциклопедии и справочници, от монографии и научни статии, а също и от учебници, предназначени за студентите по философия, както и от учебници за учениците от средните училища.

Във втората глава „Теоретична постановка“ (14 – 20 стр.) са разгледани понятията термин, терминологично поле, терминологична подсистема, терминология в по-широко и по-тясно значение. Представени са основните изисквания към термините за правилното им функциониране в съответните терминологични подсистеми.

В третата глава (21 – 79 стр.) „Понятие за философия и формиране на българската философска терминология“ е направен подробен исторически преглед на разбирането за философия от древността до наши дни. Разгледана е употребяваната българска терминология в различните философски дисциплини, значението на дефинициите във философията и видовете дефиниции, използвани във философската терминология. Дисертантката показва добро познаване на литературата, свързана с разглежданата философска проблематика. Цитирани са голям брой чужди и български автори и е представено разбирането им за понятието философия, за развитието на философията като

наука и оформянето на различни философски дисциплини, за значението на философското познание в съвременността.

В тази глава е проследено и формирането на българската философска терминология през Средновековието. Внимание е отделено на преводната богословска книжнина от периода IX – XIV в. При анализа на структурните особености на средновековните философски термини обаче никъде не се посочват значенията им. Липсва контекст, който да доказва и илюстрира терминологичната употреба на изброените лексеми и съчетания, срв. например: „Терминологични словосъчетания с фразеологичен характер – *ѹже чѹто ѹсть (тòтїєстї), коє чѹто ѹсть (тòтїєстї), чѹто ѹсть (тїєстї), въ себѣ вѣти (ѣнѣаυтѹѣїναι), съ имене ѹкоже приѣмлюште отъ него (парωνύμως)*“ (стр. 70).

В главата е разгледана приемствеността по отношение на средновековните философски термини в съвременната българска философска терминологична подсистема, което е един от приносите на дисертацията. Подчертава се, че само част от използваните през Средновековието философски термини са останали непроменени. Други са заменени с нови думи с латински произход под влияние на западната философия. Смятам, че въпросът с приемствеността във философската терминология може да бъде разгледан по-обстойно, отколкото е направено в работата.

В следващите две глави на дисертацията е направен лингвистичен анализ на съвременната философската терминология.

Четвъртата глава „Терминообразуване“ (80 – 118 стр.) представя начините на терминообразуване в областта на философията – лексико-морфологичен (префиксация, суфиксация, конфиксация, безсуфиксно терминообразуване, композиция), лексико-синтактичен (прости и сложни терминологични словосъчетания) и лексико-семантичен (метафора и метонимия). Тук са разгледани като производни думи, образувани с чужди афикси (префикси, префиксоиди, суфикси и суфиксоиди), термини като *абдукция, амбигуитет, индулгенция, интроекция, парадокс, постулат, резигнация, корелат, аргумент, афинитет* и др. Тези облици са заети от съответния език (обикновено латински) като готови лексеми директно или чрез език посредник, а не са образувани на

българска езикова почва. Някои от примерите като *автокрация*, *автономия*, *антиномия*, *агнозис*, *агностицизъм*, *детерминизъм*, *антиномия*, *акциденция*, *амфиболия*, *гносеология*, *алтруизъм*, *амбивалентност* и др. се разглеждат отново в следващата пета глава и като заемки. При бъдещо публикуване на дисертацията е добре лексико-морфологичния начин на терминообразуване да бъде разгледан още веднъж внимателно.

Пета глава „Обща лингвистична характеристика на философските термини“ (119 – 178 стр.) е посветена на произхода (домашни и чужди думи) и структурата на езиковите средства за образуване на термини, на тяхната граматична и семантична характеристика. Разгледани са семантичните отношения, в които влизат философските термини – синонимия, омонимия, антонимия, както и наличието на полисемия, въпреки изискването за еднозначност в терминологията. Отбелязани са процесите на терминологизация, ретерминологизация и детерминологизация.

В заключението (179 – 182 стр.) са обобщени изводите, до които стига дисертантката, в резултат от направения анализ на българската философска терминология.

6. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

В дисертационния труд са представени основните структурно-семантични видове философски термини, процесите на тяхното възникване, пътищата за обогатяване на философската терминологична система. Показана е връзката на съвременната философска терминология със средновековната традиция, създадена по византийски образец. Анализът и описанието на философската терминологична подсистема са необходими за терминологичната практика. Изследването може да намери практическо приложение в работата на специалистите от различни научни области. Работата представя модел за изучаване на една частна терминологична система, който би могъл да бъде използван за описание и в други терминологични области. Като научно-приложен принос на дисертацията бих посочила също и възможността тя да се превърне в теоретична основа при създаването на речник на философските термини. Изследването може да намери практическо приложение в преподаването на философия в университетите и средните училища.

7. Публикации по дисертационния труд

Докторантката има 8 публикации по темата на дисертацията – 3 в съавторство и 5 самостоятелни, публикувани в български списания и сборници. Две от колективните публикации са студии, една от които е публикувана във Фрайбург, Германия. В списъка, в който са изброени публикациите, не е посочено кои от работите са в съавторство, но това се установява от приложените текстове. Публикациите разглеждат предимно проблеми, свързани със средновековната философска терминология.

Отбелязани са 6 цитирания на публикациите – 1 цитиране на самостоятелна статия и 5 на съавторските изследвания.

8. Автореферат

Авторефератът отговаря на изискванията за неговото съставяне. В рамките на 46 страници адекватно са отразени основните положения и научните приноси на дисертационния труд. Кандидатката е приложила и задължителната библиографска справка за своите публикации по темата на дисертацията.

9. Заключение

Дисертацията на Адриана Борисова Христова „Лингвистична характеристика на българската философска терминология“ отговаря на изискванията за дисертабилност на научно изследване. Успешно разрешените цели и задачи на труда и неговите приноси ми дават основание да препоръчам на дисертантката да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“.

Дата: 7.10.2020 г.

Рецензент: _____

(подпис)